

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Johannes Hempel, Das Ethos des Alten Testaments. Zweite ergänzte Auflage 1964. Verlag Töpelmann, Berlin. Seiten 344 (Beihefte zur Zeitschrift für die Alttestam. Wissenschaft herausgegeben von G. Fohrer. Bd. 67).

Ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀπέραντον παραγωγὴν τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν φιλολογοίαν καὶ τὴν κριτικὴν τῆς Π. Διαθήκης ἀναφερομένων δημοσιευμάτων δὲν εἶναι ἀνάλογος ποσοτικῶς ἢ εἰς τὴν θρησκείαν καὶ μάλιστα τὴν ἠθικὴν αὐτῆς ἀναφερομένη συγκαμιδῆ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐν τῇ οἰοία σπουδαίαν θέσιν κατέχει καὶ ἡ περὶ τοῦ ἡθους Π. Διαθήκης περισπούδαστος μονογραφία τοῦ ἄλλοτε ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου καθηγητοῦ καὶ πρό τινος ἀποβιώσαντος ἐγκρίτου παλαιοδιαθηκολόγου J. Hempel. Εὐλόγος λοιπὸν τυγχάνει ἡ χαρὰ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ συμπληρωμένη ἐκδόσει τοῦ ἐν ἔτει 1938 τὸ πρῶτον δημοσιευθέντος ἔργου τούτου. Συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐκδότου τὸ μὲν κείμενον τῆς α' ἐκδόσεως ἐπανεκδίδεται ἐνταῦθα σχεδὸν ἀμετάβλητον (σελ. 1-203), κατὰ τὸ παραδειγμα τῆς γ' ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τοῦ W. Rob. Smith: «The Religion of the Semites» ὑπὸ τοῦ St. A. Cook, ἡ δὲ ἐπεξεργασία καὶ βελτιώσεις αὐτοῦ γενομένη ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῶν μέχρι τοῦ 15.11.1963 μελετῶν τοῦ συγγραφέως περιέχεται ἐν ταῖς ἐπομέναις πολυαριθμοῖς σημειώσεις, παρατιθεμέναις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν σελίδων τοῦ κειμένου (σ. 204-228), μεθ' ἧς ἐπακολουθοῦσι προσθήκαι (σ. 229-230) καὶ πίνακες πραγμάτων καὶ βιβλικῶν, ὡς καὶ ἀνατολικῶν χωρίων ἐν μεταφράσει, τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων καὶ τῶν συντήσεων προτασσομένων τοῦ κειμένου (σ. VII-XII). — Τὸ ἐπανεκδιδόμενον κείμενον διαιρεῖται εἰς ἕξ κεφάλαια, ὡς ἐξῆς: 1. Τὸ λαϊκὸν ἔθιμον, οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν (σ. 1-31). — 2. Κοινωνιοκρατία καὶ ἀτομοκρατία, τὰς περὶ τῶν σχέσεων τῶν ὁποίων ἐν τῇ Π. Διαθ. κρατούσας, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀντιλήψεις δὲν συμμερίζεται ὁ συγγραφεὺς, ἀποδεχόμενος τὴν ἑκπαλαὶ συνυπαρξὴν ἀμφοτέρων τῶν ἐκδοχῶν, συνυπαρξὴν ἔχουσαν κατὰ τὸν συγγρ. τὰς ρίζας τῆς ἐν αὐτῇ τῇ θρησκείᾳ τῆς Π. Διαθ. (σ. 32-67). — 3. Ἡ κοινότης (οἰκογένεια, φυλὴ, λαὸς) ὡς ἠθικὸν ὑποκείμενον (σ. 67-93). — 4. Ἡ θρησκευτικὴ ἀπόφασις καὶ ὁ ἔμμεσος δρόμος τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἀτόμου, συνδεομένης ἀρρήκτως οὐ μόνον μετὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς φιλαλλήλου ἠθικῆς εὐρωστίας αὐτοῦ (σ. 93-151). Ἐν τῷ κεφ. 5 (σ. 151-194), ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ χάραξις ὁρίων ὡς θρησκευτικῆ καὶ ἠθικῆ ἀρχῆ», προσδιορίζεται ὁ χρωματισμὸς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἡθους διὰ τῆς ἱστορικῆς του θέσεως (δικαιοσύνη, λατρεία, ἀπαγορευτικαὶ ἐντολαὶ καὶ ὑπακοὴ εἰς τὸν Θεόν, ὡς μέσον διακρίσεως). Τέλος ἐν τῇ ἐν κεφ. 6 κατακλειδί τοῦ κειμένου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πίστις εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἡθος» (σ. 194-203), ἀνακρίνεται ἡ πρὸς τὴν πίστιν τοῦ Ἰσραὴλ σχέσις τοῦ ἡθους αὐτοῦ, τῆς συσχετίσεως ταύτης γινομένης διὰ συγκρίσεως τῆς Ἰσραηλιτικῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν, τῆς ὁποίας τὸ ἡθος ἐμφανίζει κατὰ τὸν Hempel συγγένειαν πρὸς τὴν Ἰσραηλιτικὴν, ἂν καὶ ἡ θεονομία ἀμφοτέρων εἶναι ὅλως διάφορος. Οὕτω π.χ. ἀμφοτέρας τὰς θρησκείας ταύτας διακρίνει τὸ δέος καὶ ἡ ἀπέχθεια πρὸς τῆς ἀλαζονικῆς ἐπάρσεως, χαρακτηριζομένης ὡς ὕβρεως πρὸς τὸν Θεόν (πρβλ. τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ παρ' Αἰσχύλῳ στ. 921έξ. πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ πεσόντος ἐωσφόρου, τοῦ ὄρεχθέντος τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀσσυρίου μονάρχου παρ' Ἡσαΐα ἰδ' 13έξ., πρβλ. καὶ Ἡσ. β' 12 καὶ Ἡροδ. Ζ' 10 κλπ. Ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης τῆς κατακλειδῆς ταύτης αἰσθάνεται ἀνακούφισιν ἐνθυμούμενος τὴν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Λουθήρον καὶ τὸν Μελάγχθωνα ἀντιπάθειαν τῶν Ad. v. Harnack, A. Nygren καὶ εἰτινος ἄλλου διαμαρτυρομένου θεολόγου πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφικὴν καὶ αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν πατερικὴν σκέψιν. Ὁ Hempel, παραλληλίζων περαιτέρω

τὸν Ἡσίοδον πρὸς τὸν προφήτην Ἀμώς ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης πολεμικῆ των κατὰ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων, ὁμιλεῖ περὶ κοινῆς κληρονομίας ἀμφοτέρων τῶν λαῶν, ὡς καὶ περὶ ἀναλογίας τῆς ψυχολογικῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς ἀποσυνθέσεως τῆς παλαιᾶς κοινωνίας καὶ ἐκ πάντων τούτων ἐξηγεῖ τὴν διαπίστωσιν τοῦ, παρὰ πᾶσαν φυλετικὴν διαφορὰν, φαινομένου τοῦ ἐλληνιστικοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς σημιτικῆς μονοθείας ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο' ἀφ' ἑτέρου. Πρόκειται κατ' αὐτὸν περὶ τάσεως «ἐξανθρωπισμοῦ τοῦ ὑψίστου Θεοῦ», ἐμφανιζομένου ἤδη ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὡς πατὴρ οἰκτίρμονος ἐλεήμονος καὶ μακροθύμου. Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὸν ἀνθρωπορισμὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Π. Δ. βαίνει καὶ ὁ θεομορφισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκφραζόμενος ἐν τῷ γνωστῷ ἐπιμάχῳ χωρίῳ τῆς Γενέσεως (α' 26) «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», ὅπερ δηλοῖ τὴν ὁμοιότητα ἅμα καὶ τὸ ὅριον μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τῆς μὲν ὁμοιότητος ἐγκριμένης, κατὰ τὸν συγγρ. ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς κτίσεως, συνεπαγομένης καὶ τὴν ἀναγνώρισιν κοινῆς τύχης ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων, ὡς τέκνων τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, (Ἰὼβ λα' 1 ἐξ.). τοῦ δὲ ὀρίου ἐκφραζομένου διὰ τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ ἐν ὑπερκοσμίῳ καὶ ἐν ἡθικῇ ἐνόῳ καὶ τοῦ Θεοῦ ἐκλαμβανομένου ὡς δημιουργοῦ μὲν καὶ κυρίου, ἅμα δὲ καὶ ὡς πρώτου μέλους μιᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἰδρυθείσης κοινωνίας συγκλινοῦσης εἰς τὴν θείαν ἐνανθρώπησιν ἐν τῷ Χριστῷ, ὡς ἀδελφῶ καὶ κοιμιστῇ τῆς καινῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης.

Τοιοῦτο ἐν ἐλαχίσταις γενικαῖς γραμμαῖς τὸ περιεχόμενον τοῦ σπουδαίου τούτου ἔργου, ὑπενθυμίζοντος παλαιᾶς ἐνδόξου ἡμέρας τῆς γερμανικῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ χρήζοντος ἐπισταμένης προσοχῆς καὶ μελέτης, ἰδίᾳ ἀπὸ μέρους τῶν διαφωνούντων εἰς τὰς προϋποθέσεις καὶ πολλὰ συμπεράσματα τοῦ ἐγκρίτου συγγραφέως.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Hans Walter Wolff, *Gesammelte Studien zum Alten Testament*. Christian Kaiser Verlag, München 1964. S. 382.

Claus Westermann, *Forschung am Alten Testament. Gesammelte Studien*. Christ. Kaiser Verlag. München 1964. S. 359.

Ἀμφοτέρα τὰ ἀνωτέρω σημειούμενα ἔργα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ εἰρημένου ἐκδοτικοῦ οἴκου δημοσιευμένην Θεολογικὴν Βιβλιοθήκην (Theologische Bücherei) ἔργων τοῦ 20οῦ αἰ., τὸ μὲν α' ὑπ' ἀριθ. 22, τὸ δὲ β' ὑπ' ἀριθ. 24. Ἐκ τούτων ἐν τῇ πρώτῃ συλλογῇ ἀναδημοσιεύονται ἐκ διαφόρων περιοδικῶν 12 ἀνίσου μεγέθους πραγματεῖαι τοῦ γνωστοῦ παλαιοδιαθηκολόγου καθηγητοῦ H. W. Wolff, ὑπὸ τοὺς ἐξῆς τίτλους 1. Δικαιολογία τῶν σωτηριωδῶν καὶ τιμωρητικῶν προφητειῶν (σ. 9-35). 2. Τὸ προφητικὸν ρητόν. Μελέτη περὶ τοῦ τρόπου τοῦ προφητικοῦ κηρύγματος (σ. 36-129). 3. Τὸ θέμα «ἐπιστροφή» ἐν τῇ προφητείᾳ τῆς Π. Διαθήκης (130-150). 4. Ἡ μεγάλη ἡμέρα τοῦ Ἰσραὴλ παρ' Ἰωσήβ' 1-3. Μεθοδολογικαὶ σκέψεις (151-181). 5. Ἐπίγνωσις τοῦ Θεοῦ παρ' Ἰωσήβ' (8' 1), ὡς ἀρχικὴ μορφή θεολογίας (182-205). 6. Κύρια προβλήματα τῆς Π. Διαθήκης (206-231). 7. Ἡ πνευματικὴ πατὴρς τοῦ Ἰωσήβ' (232-250). 8. Ἡ ἐρμηνευτικὴ τῆς Π. Διαθήκης (251-288). 9. Τὸ νόημα τῆς ἱστορίας ἐν τῇ προφητείᾳ τῆς Π. Δ. (289-307). 10. Τὸ κήρυγμα τοῦ δευτερονομικοῦ ἱστορικοῦ ἔργου (308-324). 11. Ἡ Π. Διαθήκη καὶ τὸ πρόβλημα τῆς υπαρξιστικῆς ἐρμηνείας (325-344). 12. Τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰαχβιστοῦ (345-373). Ἐκ τῶν πραγματειῶν τούτων αἱ σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ὑπ' ἀριθ. 2, 5, 6, 8, 9, 11 καὶ 12, χωρὶς ἢ προτίμησις αὕτη νὰ ἐμφανῆ ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων πραγματειῶν, αἵτινες ὡς καὶ αἱ ὑπογραμμισθεῖσαι, περιέχουσι λεπτοτάτας κριτικὰς, φιλολογικὰς, ἐρμηνευτικὰς καὶ θεολογικὰς παρατηρήσεις. Ὁ τόμος οὗτος κατακλείεται διὰ πίνακος βιβλικῶν χωρίων (σ. 374-384).

Ὁ δεῦτερος τόμος περιέχει πολὺ ἐνδιαφερούσας πραγματείας τοῦ ἐν τῷ πανε-

πιστημίῳ τῆς Χαϊδελμβέργης γνωστοῦ καθηγητοῦ τῆς Π.Δ., τοῦ ὁποίου ἐπανελημμένως ἔχομεν παρουσιάσει ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων ἐπιστημονικὰ ἔργα. Ἐκ τῶν ἐν τῷ παρόντι τόμῳ περιεχομένων πραγματειῶν αἱ δύο πρῶται δημοσιεύονται ἐνταῦθα διὰ πρώτην φοράν. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐξ αὐτῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἶδη τῶν διηγῆσεων τῆς Γενέσεως» (σ. 9-91), ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει νέαν ἔκδοσιν περὶ τῶν διηγῆσεων τῆς Γενέσεως, ἀποτελουσῶν, ὡς γνωστόν, ἴδιον λογοτεχνικὸν εἶδος, διὰ τὴν διακρίβωσιν τῆς συμβολῆς αὐτῶν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς παλαιοτάτης ἱστορίας τοῦ Ἰσραήλ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ πραγματείᾳ ὑπὸ τὸν τίτλον «Γλῶσσα καὶ ὕψις τῆς προφητείας τοῦ Δευτεροσηαίου», μετὰ τὴν ἐπισκόπησιν τῆς μέχρι τοῦδε σχετικῆς ἐρεύνης ἐπιχειρεῖ ἐπεξεργασίαν τῆς σχετικῆς βασικῆς ἐργασίας τοῦ J. Begrich, λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὴν καθαρῶς φιλολογικὴν ἐξέτασιν τῆς ἐν λόγῳ προφητείας (σ. 92-170). Ἐπίσης διὰ πρώτην φοράν δημοσιεύονται καὶ αἱ δύο ἀμέσως ἐπόμεναι μικρότεραι πραγματεῖαι περὶ τῶν παλαιοβαβυλωνιακῶν ἐπιστολῶν τοῦ Mari καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς σχέσεως τῆς προφητείας τῆς Π. Διαθήκης (171-188) καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς πίστεως εἰς τὸν Γιαχβὲ πρὸς τὰς ἐξωβιβλικὰς θρησκείας (189-218). Ἐν τῇ ἐπομένῃ πέμπτῃ πραγματείᾳ ἐξετάζεται ἡ ἔννοια τῆς ἐλπίδος ἐν τῇ Π.Δ. (219-265). Ἐν τῇ ἕκτῃ ἡ ὕψις καὶ ἡ ἱστορία τοῦ θρήνου ἐν τῇ Π.Δ. (266-305). Ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἐρευνᾶται τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον ἐν τοῖς Ψαλμοῖς (306-335). Ἡ ὀγδόη ἀσχολεῖται περὶ τὸ πάντοτε ἐπίμαχον πρόβλημα τῆς συλλογῆς τοῦ Ψαλτῆρος (336-343) καὶ ἡ ἐνάτη περὶ τὸν 90 Ψαλμὸν (344-350). Καὶ ὁ τόμος οὗτος κατακλείεται διὰ πίνακος τῶν ἐν αὐτῷ χρησιμοποιουμένων βιβλικῶν χωρίων (σ. 351-359).

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Philon d' Alexandrie, Quod deterius etc. (Περὶ τοῦ τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι φιλεῖν ἐπιτίθεσθαι). Paris 1965. Σελ. 127.

De migratione Abrahami (Περὶ ἀποικίας Ἀβραάμ). Paris 1965: Σελ. 245.
Editions du Cerf.

Ἐν τῇ καὶ ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων γνωστῇ τελευταίᾳ γαλλικῇ ἐκδόσει τῶν ἔργων τοῦ Φίλωνος, τῇ διευθυνομένη ὑπὸ τῶν R. Arnaldez, J. Pouilleux καὶ τοῦ γνωστοῦ διευθυντοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τῶν Sources Chrétiennes, καθηγητοῦ Cl. Mondésert, ἐξεδόθησαν ἔτερα δύο ἔργα τοῦ Φίλωνος ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω σημειουμένους τίτλους, ὧν τὸ πρῶτον (ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Γενεσ. δ' 8-15) ὑπὸ τῆς ὀφηγητρίας τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων Irène Fener, τὸ δὲ δεύτερον (ἐπίσης ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Γενέσεως) ὑπὸ τοῦ κ. Jacques Cazaux S.J. Καὶ τὰ τεύχη ταῦτα περιέχουσιν, ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου, εἰσαγωγὰς (ἐκτενεστέρα ἢ τοῦ β' τεύχους) καὶ γαλλικὴν μετάφρασιν καὶ σχόλια.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Αἰμιλιανοῦ Τιμιάδου, Μητροπολίτου Καλαβρίας, Ποιμαντικὴ τοῦ μετανάστου.
Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθήναι 1965.
Σελ. 155.

Τὸ ἀπὸ πολλῶν ἐπόψεων καὶ δὴ καὶ ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς πλευρᾶς σοβαρώτατον καὶ μάλιστα φλέγον πρόβλημα τῆς ἐκ τοῦ πατρίου ἐδάφους μεταναστεύσεως πολλῶν δεκάδων χιλιάδων νέων ἀμφοτέρων τῶν φύλων πρὸς τὴν Δύσιν δι' εὑρεσιν ἐργασίας, πρόβλημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου πρὸ 2½ ἐτῶν εἰχομεν ἐν τῇ «Καθημερινῇ» ἐξ ἐπόψεως ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήσεως τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, ἀποβαίνει ὁσημέρᾳ οὐδέυατον, οὕτως ὥστε νὰ ἀπασχολῇ καὶ αὐτὰς τὰς μεγάλας Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως

καί, ἐννοεῖται, καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἔχει περὶ τῆς σοβαρότητος τοῦ προβλήματος καὶ δὴ καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐθνικῶν ἐξ αὐτοῦ κινδύνων κατατοπισθῆ καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων τῶν μετεχόντων εἰς τὰ τῇ ξένη πρωτοβουλία καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν διοργανούμενα σχετικὰ συνέδρια. Εἰς δὲ τῶν θερμότερων καὶ δραστηριωτέρων πρωτεργατῶν τῆς ἑλληνικῆς δραστηριότητος πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος εἶναι καὶ ὁ ἐθνοσιώδης, ὅσον καὶ ζηλωτῆς μητροπολίτης Καλαβρίας κ. Αἰμιλιανὸς Τιμιάδης, διαθέτων ἐκτὸς τῆς θεολογικῆς μορφώσεως καὶ μακρὰν ποιμαντορικὴν πείραν ἐξ Ἀγγλίας καὶ Βελγίου καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἐκ Γενεύης, ὅπου διακονεῖ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου παρὰ τῷ εἰρημένῳ Συμβουλίῳ. Καρπὸς τῶν μελετῶν καὶ τῆς ποιμαντορικῆς του πείρας ἦσαν τὰ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς περιοδικῷ «Ἐκκλησίᾳ» κατὰ τὸ τρέχον ἔτος δημοσιευθέντα σχετικὰ περισπούδαστα ἄρθρα, ἅτινα περιελήφθησαν εἰς τὸ παρὸν τεύχος τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, προλογιζόμενον ὑπὸ τοῦ σ. Μητροπολίτου Μυτιλήνης κ. Ἰακώβου ὑπὸ τοὺς χαρακτηριστικὸς τίτλους «Αἱ νέαι εὐθύναι τῆς Ποιμαντικῆς», «Ἡ θέσις τοῦ μεταναστευτικοῦ προβλήματος», «Οἱ μετανάσται μας ἀπὸ σκοπιᾶς μελέτης», «Τὸ μεταναστευτικὸν πρόβλημα ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας», «Ἡ σπουδαιότης τῆς Θ. Λειτουργίας διὰ τὸν μετανάστην», «Ἡ Ποιμαντικὴ τῆς προσωπικῆς ἐπαφῆς», «Πρὸς διάλογον Ἐκκλησίας καὶ ἐργάτου», «Ἡ ἱεραποστολικὴ εὐθύνη τοῦ μετανάστου» κλπ. Θέλομεν νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι ἡ εὐρεῖα διάδοσις καὶ ἡ μελέτη τοῦ τεύχους τούτου θὰ ἀποδώσῃ τοὺς προσδοκώμενους καρποὺς ἐν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ παρὰ τῷ μεταναστευτικῷ ἡμῶν κόσμῳ.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Εὐ σ τ. Δ. Μ α ζ α ρ ά κ η, Ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα καὶ ἡ συστηματικὴ ὀργάνωσίς της. Ἀθήναι 1964. Σελ. 214.

Τοῦ κ. Ε. Μαζαράκη εἰχομεν ἄλλοτε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρουσιάσωμεν ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων τὴν περισπούδαστον «Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτη τῆς Λαογραφίας», (Ἀθήναι 1959), ἣτις μετὰ τινα χρόνον ἔτυχε τοῦ διεθνοῦς βραβείου Giuseppe Pitre ἐν Παλέρμῳ καὶ νῦν εὐρισκόμεθα εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ παρουσιάσωμεν καὶ ἕτερον ἀξιόλογον ἔργον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ἀφιερωμένον εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν. Τὸ βιβλίον τοῦτο συντεταγμένον ἐπίσης εἰς τὴν δημοτικὴν, ἀποτελοῦσαν τὸ πάθος τοῦ συγγραφέως, σύγκειται ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς, ἔνθα ἐξετάζεται ἡ σπουδαιότης τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν καὶ ἡ σύνθεσις τῆς νέας ταύτης ἐπιστήμης, ὡς καὶ ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς κατὰ τόπους ἐρεύνης αὐτῆς, καὶ ἐκ δώδεκα ἄλλων κεφαλαίων, ἀφιερωμένων εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν καθ' ἑαυτὴν καὶ εἰς τοὺς διαφόρους τρόπους τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς, εἰς τὴν περισυλλογὴν τῶν λαογραφικῶν στοιχείων, προφορικῶν τε καὶ γραπτῶν, εἰς τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν, εἰς τὴν διατήρησιν, ταξινόμησιν καὶ χρῆσιν τῶν ἀρχαίων, εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν σχετικῶν βιβλιοθηκῶν, τῶν λαογραφικῶν χαρτῶν καὶ λαογραφικῶν λεξικῶν, εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν σχετικῶν σχεδίων καὶ φωτογραφιῶν, γραμμοφῶνων, μαγνητοφῶνων, κινηματογράφου κλπ. Ἐν τέλει παρατίθεται περίληψις ἀγγλιστὶ καὶ γαλλιστὶ καὶ γενικὴ βιβλιογραφία. Δεδομένου, ὅτι ἐκ τῶν σπουδαιωτέρων τοιμῶν τῆς Λαογραφίας εἶναι ἡ Ὁρηκεῖα καὶ δὴ καὶ ἡ Χριστιανική, εἶναι εὐνόητον τὸ καὶ διὰ τὴν μελέτην ταύτην διαφέρειν τῶν θεολόγων.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Paul A. Crow, Jr., *The Ecumenical Movement in Bibliographical Outline*. New York: Department of Faith and Order, The National Council of the Churches of Christ in the U.S.A., 1965, pp. VIII-80.

Ὁ Βιβλιογραφικὸς οὗτος Κατάλογος ἀφιερῶνται εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν. Περιλαμβάνει βιβλία γραφέντα κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα, μὲ ὄλιγα ἐμφανισθέντα κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα, κυρίως εἰς τὴν ἀγγλικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν, γαλλικὴν καὶ ἑλληνικὴν. Ταῦτα δὲν ἀριθμοῦνται ἀλλὰ παρατίθενται κατὰ θέματα καὶ ἀκολουθοῦν μίαν ἱστορικὴν κατάταξιν. Τὸ αὐτὸ ἔργον συναντᾶται ἐνίοτε καὶ πέραν τῆς μιᾶς φορᾶς. Συλλογικῶν τιῶν ἐκδόσεων καταγράφονται τὰ ἐπὶ μέρους κατὰ τόμους. Ἡ παράθεσις τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ μέρους τίτλου καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἔφερε τὸν αὐτὸν τρόπον ἀριθμῆσεως καὶ οὐχὶ ἄλλοτε τὴν λατινικὴν καὶ ἄλλοτε τὴν ἀραβικὴν ἀρίθμωσιν (σ. 24-5). Ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων δὲν σημειοῦται ὡς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν σελίδων ὄλων τῶν ἐκδόσεων. Ἡ ἀρίθμωσις εἰς τὰς ἐγκυκλοπαιδεΐας θὰ ἦτο καλῦτερον νὰ ἐγένετο κατὰ στήλας καὶ οὐχὶ σελίδος (σ. 1-2). Ἔργα τινὰ, ὡς εἶναι τῶν R. P. Morris (A. M. Qord, a.o.), N. Goodall, St. L. Greenslade καὶ G. Thils (σ. 1, 6, 13), ἐνεφανίσθησαν ἤδη καὶ εἰς δευτέραν ἐκδοσιν. Εἰς τὸ τέλος ἔλλειπει ὀνομαστικὸς πίναξ τῶν συγγραφέων.

Ὁ Βιβλιογραφικὸς οὗτος Κατάλογος, ὁ ἔχων μᾶλλον ἐκλεκτικὸν χαρακτῆρα, καθίσταται ὠφέλιμος διὰ τὸν μελετητὴν τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως.

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης

Joseph Gill, S. J., and Edmund Flood, O.S.B., *The Orthodox, Their Relations with Rome* (series: «Where We Stand»), London: Darton, Longman and Todd LTD., 1964, pp. 58.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων ἐκλαϊκευτικοῦ χαρακτῆρος διὰ τοὺς ΡΚαθολικοὺς πιστοὺς μὲ τὸν τίτλον «Ποῦ Ἰστάμεθα» ἐμφανίζεται καὶ ἡ παρούσα μελέτη «Οἱ Ὀρθόδοξοι, Αἱ Σχέσεις Αὐτῶν μετὰ τῆς Ρώμης», γραφεῖσα ὑπὸ τῶν καθηγητῶν κ. κ. Ἰωσήφ Γκιλλ καὶ Ἐδμόνδου Φλόντ. Ὁ γενικὸς τόνος τοῦ βιβλίου τούτου ἔναντι τῶν Ὀρθοδόξων εἶναι μᾶλλον τόνος συμπαθείας, παρὰ τὴν ἐπανάληψιν προκαταλήψεων τιῶν, εὐτυχῶς ἐλαχίστων, ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος.

Σήμερον καὶ ΡΚαθολικοὶ θεολόγοι, ὡς εἶναι οἱ Ντβόρνικ καὶ Χατζάρ, δέχονται τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως ἀπὸ τῆς Β' μέχρι τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὡς μίαν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κρατουσῶν παραδόσεων καὶ οὐχὶ ὡς προσπάθειαν τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης πρὸς ὑπεξάιρεσιν δικαιωμάτων ἄλλων Ἐκκλησιῶν (σ. 14 καὶ ἐξῆς). Ἐπίσης καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας μέχρι τοῦ Σχίσματος δὲν φαίνεται τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον νὰ προσεπάθησε νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης εἰς τὴν σειρὰν τῶν πρεσβείων, ἀλλὰ πάντοτε ἀπέδιδεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην πρωτεῖον τιμῆς, πρὸς τὸ ὅποιον συνεδέοντο καὶ εἰδικὰ τινα δικαιώματα. Ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν ἱστορικῶν δεδομένων μετὰ τὴν Ἄλωσιν δὲν φαίνεται νὰ ἀποδεικνύη τὰ ὅσα λέγονται περὶ τῶν τάσεων (καθυποτάξεως) ὄλων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐντὸς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τῆς «ἐπιβολῆς» τῆς Ἑλληνικῆς ἐπ' αὐτῶν (σ. 40). Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀρίθμητ' σήμερον περὶ τὰ 2-2,5 ἑκατομμύρια πιστῶν: 1. ἐντὸς τῆς Τουρκίας, 2. ἐν Ἑλλάδι, 3. ἐν Εὐρώπῃ, 4. ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ Νέᾳ Ζηλανδίᾳ, καὶ 5. ἐν Ἀμερικῇ Βορείῳ καὶ Νοτίῳ (σ. 46).

Ὀρθῶς ἐκλαμβάνονται ἡ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ διδασκαλία καὶ ἡ θέσις τοῦ Πάπα ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ὡς τὰ δύο σπουδαιότερα ἐμπόδια διὰ τὴν ἀρμονίαν μετὰ τὴν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως (σ. 22). Δὲν νομίζομεν ὅτι ἀνταποκρί-

νονται πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν τὰ ὅσα λέγονται περὶ τῆς πίστεως τῆς Ἀνατολῆς καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας εἰς τὴν Δυτικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τοῦ Φιλιόκβε, οὔτε δὲ ὅτι ὁ Φώτιος ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἔσφαλε διδάξας ἀντίθετα πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ (σ. 26-7). Τὴν ἰδίαν μορφήν ἐμφανίζουν καὶ τὰ ὅσα λέγονται διὰ τὴν στάσιν τοῦ Καρδινάλιου Οὐμβέρτου ἐν ΚΠόλει (σ. 29-30).

Διὰ τὴν Σύνοδον τῆς Φλωρεντίας (1439) εἶναι δυνατὸν νὰ τεθοῦν τὰ ἐρωτήματα: 1. ἢ ἐπιτευχθεῖσα ἐκεῖ ἑνωσις ἦτο (μία ἐλευθέρᾳ ἑνωσις), καὶ 2. ὁ ὅρος ἐνώσεως ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἀνατολὴν «ἐν ἀλάθτητον κείμενον» ὡς ὑποστηρίζεται ἐν τῷ ἔργῳ (σ. 35-6);

Τὸ πρόβλημα τῶν Οὐνιτικῶν Ἐκκλησιῶν ἔχει βεβαίως καὶ τὴν ἄλλην τραγικὴν αὐτοῦ ὄψιν κατὰ τὸ παρελθόν, ὡς ἀναγνωρίζουσι σήμερον πολλοὶ τῶν ΡΚαθολικῶν θεολόγων καὶ ἱστορικῶν (σ. 47-8).

Παρὰ τὰς ὑφισταμένας ἐνίοτε διαφορὰς καὶ συζητήσεις εἶναι ὀρθὸν νὰ λέγηται ὅτι «δὲν ὑφίσταται πραγματικὴ ἁρμονία» μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν; (σ. 49). Καὶ ἢ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας ἐγένετο μέλος τοῦ ΠΣΕ ἐν Νέῳ Δελχί (σ. 51). Εἶναι ὀρθὸν ἄραγε ὅτι ὁ Πατριάρχης ΚΠόλεως («ἐπεσκέφθη» τὸν Πάπαν ἐν Ἱεροσολύμοις; (σ. 54).

Ἀσφαλῶς εἰς μίαν ἐργασίαν 54 σελίδων οἱ συγγραφεῖς ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἀναφέρωνται μόνον εἰς γενικότητος περὶ τὰ ὑσιώδη. Τὰ ὅσα σημειοῦνται προηγουμένως, ἅτινα γράφονται ἐν πνεύματι ἀκραιφνοῦς Χριστιανικῆς ἀγάπης, ἐὰν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν εἰς μίαν δευτέραν πιθανὴν ἐκδοσιν τοῦ ἔργου τούτου, θὰ ἠδύναντο νὰ λειάνουν ὀξύτητάς τινας, αἱ ὁποῖαι σκιαίζουν πιθανῶς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα.

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης

M e n a h e m M a n s o o r, *The Dead Sea Scrolls. A College Textbook and Study Guide.* Leiden (Brill) 1964, p.X, 210.

Ἡ συστηματικὴ παρουσίασις τοῦ νέου καὶ συναρπαστικοῦ κεφαλαίου τῶν βιβλικῶν Σπουδῶν ὀφείλεται εἰς τὸν ἀσχολούμενον μὲ τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης κ. M e n a h e m M a n s o o r (*The Thanksgiving Hymns. Trsl. and annotated with an introduction*).

Τὸ ἀνά χεῖρας ἔργον προορίζεται διὰ τοὺς φοιτητὰς καὶ σκοπεῖ νὰ μύησῃ τοὺς βουλομένους εἰς τὰ εὐρήματα τῆς Ν. Θαλάσσης. Ἐν αὐτῷ ἐκτίθεται συντόμως ἀλλ' ἀναλυτικῶς ἡ ἱστορία τῆς εὑρέσεως τῶν χειρογράφων, περιγράφονται συστηματικῶς ταῦτα καὶ, ἐν τέλει, χαράσσονται σαφῶς αἱ διαμορφωθεῖσαι ἐρμηνευτικαὶ τάσεις, ἰδίως ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐκαστὸν ἐκ τῶν 22 κεφαλαίων, εἰς 2 διαίρεται τὸ ἐγχειρίδιον, περιλαμβάνει παράγραφον περιέχουσαν τὴν συνιστωμένην βιβλιογραφίαν, ἀκολουθοῦν παράγραφοι περιλαμβάνοντες διάφορα θέματα τοῦ κεφαλαίου καὶ τὸ ὅλον κεφάλαιον κατακλείεται διὰ παράγραφου, περιλαμβανούσης θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Τὰ διάφορα κεφάλαια ἀναλυτικῶς ἔχουν ὡς ἀκολουθίας:

Εἰσαγωγή.

Κεφ. I. Ἡ πρώτη ἐρευνα. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Α. Τὰ ἀρχικὰ εὐρήματα. Β.— Ἡ κατοχὴ τῶν παπύρων. Γ.— Ἡ ὀνομασία τῶν χειρογράφων. Δ.— Διάφοροι ἐρευνᾶ εἰς Ν. Θαλάσσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ε.— Ἔτερα εὐρήματα εἰς τὸ πρῶτον σπήλαιον. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. II. Ἡ βιβλιοθήκη ἐν Κουμράν. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐρημάτων. Β.— Εἶδη ὕλικου. Γ.— Εἶδη χειρογράφων, ἦτοι βιβλικά, ἀπόκριφα, ψευ-

δεπίγραφα, κείμενα τῆς αἰρέσεως καὶ ὑπομνήματα εἰς βιβλικά κείμενα. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. III. Ἐν Χιρμράν. Συναστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἐρευνα ἐν Κ. Qumran. Β.— Ἱστορία κατοχῆς καὶ οἰκοδομήσεως. Γ.— Ἡ νεκρόπολις. Δ.— Περιγραφή τῶν κτιρίων. Ε.— Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς κατοχῆς. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. IV. Ἡ χρονολόγησις τῶν χειρογράφων. Συναστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἡ μάχη τῆς χρονολογήσεως, ἦτοι τὰ ἀρχαιολογικά, παλαιογραφικά, ὀρθογραφικά καὶ γλωσσικά κριτήρια καὶ αἱ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. V. Ἐρευνα ἐν Wadi Murabbaat. Συναστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἡ τοποθεσία Wadi Murabbaat. Β.— Ἐν Χιρμράν ἐν Wadi Murabbaat. Γ.— Δοκουμέντα εὑρεθέντα ἐν W. Murabbaat. Δ.— Σπουδαιότης τῶν εὐρημάτων τῆς W. Murabbaat. Ε.— Συμπεράσματα. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. VI. Ἐρευνα ἐν Χιρμράν Μιρδ καὶ μεταγενέστεροι. Συναστωμένη βιβλιογραφία Α.— Ἡ ἱστορία τῆς Χιρμράν Μιρδ. Β.— Τὰ κείμενα. Γ.— Ἡ σημασία τῶν ἐξερευνήσεων ἐν Χιρμράν Μιρδ. Χρονολογικὴ περίληψις τῶν τελευταίων ἐρευνῶν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἰουδαίας. Α.— Ἐρευνα κατὰ τὸ 1951. Β.— Ἐρευνα κατὰ τὸ 1952. Γ.— Ἐρευνα κατὰ τὸ 1955. Δ.— Ἐρευνα κατὰ τὸ 1956. Ε.— Περίοδοι ἀνασκαφῶν. ΣΤ.— Τὸ ὄλικόν τῶν εὐρημάτων εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἰουδαίας κατατάσσεται εἰς τρεῖς ομάδας: 1. Χειρογράφα ἐκ Κουμράν. 2. Δοκουμέντα ἐκ W. Murabbaat. 3. Χειρογράφα εὑρεθέντα εἰς τὰ εἰρηπια τῆς βυζαντινῆς μονῆς ἐν Χιρμράν Μιρδ.

Κεφ. VII. Οἱ χάλκινοι κύλινδροι. Συναστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἐρευνα καὶ περιγραφή. Β.— Ἐκτύλιξις τῶν κυλίνδρων. Γ.— Περιεχόμενα. Δ.— Θέσεις ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς κυλίνδρους ὡς κρύπται θησαυρῶν καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐξακριβώσεως. Ε.— Ἡ πρώτη ἀναγγελία τῶν περιεχομένων τοῦ χαλκίνου κυλίνδρου. ΣΤ.— Θεωρίαι καὶ ἐπιχειρήματα περὶ τῆς ὑπάρψεως τοῦ θησαυροῦ. Ζ.— Σπουδαιότης. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. VIII. Ἡ ἀπόκρυφος Γένεσις. Συναστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἐρευνα. Β.— Περιγραφή. Γ.— Ὄνομα χειρογράφου. Δ.— Χρονολόγησις. Ε.— Φιλολογικὴ ἀξιολόγησις. ΣΤ.— Περιεχόμενα. Ζ.— Σπουδαιότης. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. IX. Τὸ βιβλίον τοῦ Πολέμου. Συναστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἐρευνα. Β.— Περιγραφή. Γ.— Γενικὴ περίληψις τῶν περιεχομένων. Δ.— Περιγραφή τοῦ μέλλοντος πολέμου. Ε.— Σπουδαιότης τοῦ χειρογράφου. ΣΤ.— Ἀντιγωνίαι περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ πολέμου. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. X. Τὸ βιβλίον τοῦ Ἡσαίου. Συναστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Τὸ χειρόγραφον τοῦ Ἁγίου Μάρκου (1 Q Isa). Β.— Τὸ χειρόγραφον τοῦ ἐβραϊκοῦ Πανεπιστημίου (1 Q Isb). Γ.— Ἐτέρα ἀποσπάσματα χειρογράφων τοῦ Ἡσαίου. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XI. Τὰ εὐρήματα καὶ αἱ βιβλικαὶ σπουδαί. Α.— Γενικὴ προϋπόθεσις. Β.— Δείγματα διαφόρου παραδόσεως τοῦ κειμένου εὑρεθέντα εἰς Κουμράν. Γ.— Ἡ κανονικότης τῆς Βίβλου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν χειρογράφων τοῦ Κουμράν. Δ.— Ἐπιχόμενον φῶς ἐπὶ προφορικῆς ἢ πιθανῶς γραπτῆς πηγῆς εὐρισκομένης ὑπὸ τῆς καθωρισμένης ἐκδόσεως ἐνὸς βιβλίου τῆς Π. Διαθήκης. Ε.— Ἡ σπουδαιότης τῶν χειρογράφων διὰ τὰς βιβλικὰς σπουδὰς. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XII. Τὰ ὑπομνήματα. Συναστωμένη βιβλιογραφία. Τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἀββακούμ. Α.— Ἐρευνα καὶ περιγραφή. Β.— Γλωσσικὰ χαρακτηριστικά. Γ.— Περιεχόμενα καὶ ἀνάλυσις. Τὸ ὑπόμνημα βασίζεται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀββακούμ. Δ.— Ἡ μέθοδος τοῦ ὑπομνηματιστοῦ. Ε.— Χρησιμοποίησις τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀββακούμ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ ὑπομνήματος εἰς τὰ βιβλία τοῦ Ἀββακούμ εἰς γεγονότα γνωστὰ εἰς αὐτόν. ΣΤ.— Πρό-

σωπα τοῦ δράματος. Ζ.— Περὶ λήψις περιεχομένου. Η.— Ἀναγνώρισις τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Θ.— Ἡ σπουδαιότης τοῦ ὑπόμνηματος τοῦ Ἀββακούμ. Ι.— Χρονολόγησις τοῦ χειρογράφου. Τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ναούμ. Α.— Περιγραφή. Β.— Περιεχόμενα καὶ ἐξήγησις τῶν περιεχομένων. Τὸ ὑπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς. Ἔτερα ὑπόμνηματα. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν. Γενικὴ ἐπισκόπησις.

Κεφ. XIII. Οἱ εὐχαριστήριαι Ὕμνοι. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἐρευνα. Β.— Περιγραφή. Γ.— «Στὺλ» τῶν ὕμνων. Δ.— Συγγραφεῖς τῶν ὕμνων. Ε.— Περιεχόμενα καὶ χρονολογία. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XIV. Διδασκαλία τῆς αἰρέσεως τοῦ Κουμράν. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Διδασκαλία τῆς αἰρέσεως. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XV. Ἰουδαϊκαὶ αἰρέσεις: Τμήμα 1. Ἀσσιδαῖοι, Φαρισαῖοι, Σαδδουκαῖοι καὶ Ζηλωταί. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἀσσιδαῖοι. Β.— Φαρισαῖοι. Γ.— Σαδδουκαῖοι. Δ.— Ζηλωταί. Ε.— Σικαριοί. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XVI. Ἰουδαϊκαὶ αἰρέσεις: Τμήμα II. Ἐσσαῖοι καὶ Θεραπευταί. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἐσσαῖοι. Β.— Θεραπευταί. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XVII. Τὸ ἐγχειρίδιον τῆς Πειθαρχίας. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Ἐρευνα καὶ περιγραφή. Β.— Ἀνάλυσις τοῦ κειμένου. Γ.— Περιεχόμενα. Δ.— Διδασκαλία τοῦ Ἐγχειριδίου τῆς Πειθαρχίας. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XVIII. Οἱ Ἐσσαῖοι καὶ ἡ ἐξακρίβωσις τῆς αἰρέσεως. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Α.— Προβλήματα εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς αἰρέσεως τῶν χειρογράφων. Β.— Μεγάλαι ομάδες εἰς τὸ Ἰσραὴλ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αἰρέσεως τοῦ Κουμράν. Γ.— Ταυτισμὸς πρὸς ἄλλας αἰρέσεις, ὅπως τῶν Σαμαρειτῶν, τῶν Ἐβιονιτῶν, τῶν Καραϊτῶν, τῶν Ζηλωτῶν κ.θ. Ὁ ταυτισμὸς τῆς αἰρέσεως τοῦ Κουμράν πρὸς τοὺς Ἐσσαῖους γενικῶς παραδεκτὸς σήμερον. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XIX. Τὰ συγγράμματα τοῦ Κουμράν καὶ ὁ Χριστιανισμὸς. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς καὶ Κουμράν. Συγγραφαὶ τοῦ Κουμράν. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XX. Ἐρευναὶ σχετικαὶ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Bar Kochba. Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Αἱ ἱστορικαὶ συνθήκαι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Bar Kochba. Ἐρευναὶ σχετικαὶ πρὸς τὴν δευτέραν ἰουδ. ἐπανάστασιν (132-135 μ.Χ.). Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XXI. Ἐρευναὶ σχετικαὶ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Bar Kochba (συνέχεια). Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Συνθήκαι ἐρευνῶν τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἰουδ. ἐπανάστασιν κατὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ 1960. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Κεφ. XXII. Ἐρευναὶ σχετικαὶ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Bar Kochba (συνέχεια). Συνιστωμένη βιβλιογραφία. Ἐρευναὶ τῶν ὑλικῶν τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἰουδ. ἐπανάστασιν κατὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ 1961. Θέματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν.

Θέματα πρὸς εὐρύτεραν μελέτην. Γλωσσάριον ὄρων καὶ κυρίων ὀνομάτων. Κατάλογος τῶν σπουδαιότερων χειρογράφων τῶν ἀνακαλυφθέντων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ν. Θαλάσσης. Συνιστωμένη βιβλιογραφία περὶ τῶν χειρογράφων. Χρονολογικὸς πίναξ τῶν μεγάλων γεγονότων (586-200 μ.Χ.).

Ἡ ὑποδειγματικὴ μεθοδικότης τοῦ ἐγχειριδίου, ἡ περιεκτικότης καὶ ὁ εὐσύνοπτος χαρακτήρ καθιστοῦν τὸ βιβλίον ἀνυπέβλητον, διότι ἀνέτως μωεῖται τις εἰς τὰς περιπετείας τῆς εὐρέσεως τῶν χειρογράφων, τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ κατανόησιν τοῦ περιεχομένου των. Διὰ τοῦτο θὰ ἦτο εὐκτέα ἡ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπόκτησιν παρομοίου ἐγχειριδίου.